

model which must realize the psychological and pedagogical program researching into the phenomenon of citizen development of the professional teacher's personality, that foresees the unification in one theoretical and methodological field of the three aims of the development of a man – that of a personality, professional and citizen.

Key words: professional development of the teacher, contemporary pedagogical approaches, the model of professional and pedagogical development, citizen development of professional teacher's personality.

УДК 371.132

КОГНІТИВНИЙ КРИТЕРІЙ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВНЗ ДО РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ УЧНЯМИ

Гайдай Ірина Віталіївна
м.Черкаси

Статтю присвячено проблемі підготовки студентів ВНЗ до роботи з педагогічно занедбаними учнями. Автор основний акцент робить на розгляді питання когнітивного критерію, як важливої складової професійної підготовки в цілому.

Ключові слова: педагогічна занедбаність, професійна підготовка, знання.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження дають змогу констатувати той факт, що в початковій школі із-за впливу численних чинників (біогенних, соціогенних і психогенних) все частіше зустрічаються діти з різними відхиленнями в розвитку і поведінці, так звані педагогічно занедбані учні.

Питання педагогічної занедбаності досліджувалося у низці психолого-педагогічних праць Л. Дунаєвої, Ю. Зотова, Л. Зюбіна, Ф. Ільїна, Н. Касярум, Г. Медведєва, Н. Молчанова, Р. Овчарової, В. Оржеховської, М. Солопенко, В. Сухомлинського, Т. Федорченко та ін. Під педагогічною занедбаністю науковці розуміють відхилення від норми в поведінці особи, що обумовлене недоліками виховання, основними причинами якого є відсутність правильного виховання в сім'ї, часта зміна школи, вчителів, негативний вплив вулиці та бездоглядність [4, с. 249]; стан учнів, що характеризується недостатньою підготовленістю до школи, невмінням самостійно працювати [1, с. 9] тощо.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки питанням професійної підготовки займалися О. Біда, А. Бойко, О. Дубасенюк, К. Дурай-Новакова, І. Зязюн, І. Ігнатенко, Л. Кондрашова, А. Кузьмінський, Н. Кузьміна, С. Литвиненко, А. Ліненко, Д. Мазоха, О. Мороз, О. Семенов, Т. Симоненко, В. Сластьонін, та ін.

Під професійною підготовкою розуміють сукупність психологічних і моральних якостей особистості, обсяг знань, умінь і навичок, оволодіння якими дає можливість фахівцям забезпечувати навчання дітей відповідно до вимог Державного стандарту [2, с. 46].

Проте, на жаль, наукових праць щодо розгляду питання професійної підготовки студентів ВНЗ до роботи з педагогічно занедбаними дітьми зустрічається недостатньо. На вирішення цієї проблеми актуальним залишається підготовка відповідних працівників, які б були обізнані з даною проблематики, що у свою чергу зумовлює необхідність знань з питання педагогічної занедбаності.

У контексті досліджуваної проблеми ми вважаємо за потрібне розглянути когнітивний критерій підготовки студентів, який багатьма науковцями визначається як знанневий. Знання – це “розуміння, збереження у пам'яті і відтворення фактів науки, понять, правил, законів, теорій” [3, с. 44].

Готовність до роботи з педагогічно занедбаними учнями можлива за умов отримання належних знань про психофізіологічний розвиток дітей молодшого шкільного віку, причини виникнення занедбаності, інноваційних методів педагогічної діяльності, їх засвоєння повинно сприяти творчому осмисленню характеристики педагогічної занедбаності. На нашу думку, постійне пізнання спонукатиме студентів вищої школи до активної, педагогічно грамотної й доцільної дії, спрямованої на подолання педагогічної

занедбаності дітей.

В аспекті проблеми нашого дослідження, важливим у роботі з педагогічно занедбаними дітьми є оволодіння студентами такими знаннями:

- знання про основні вікові характеристики та закономірності розвитку дітей молодшого шкільного віку;
- знання про сутність педагогічної занедбаності, можливі форми прояву занедбаності особистості дитини;
- поінформованість про основні причини порушення у розвитку дітей;
- обізнаність щодо форм та методів роботи з педагогічно занедбаними учнями;
- знання з технології використання інтерактивних методів у роботі з даною категорією дітей.

З метою дослідження стану підготовки студентів ВНЗ до роботи з педагогічно занедбаними учнями нами було проведено анкетування серед студентів педагогічного профілю університетів міст Черкаси, Умань, Кіровоград, Луганськ, Полтава. Загальна кількість респондентів становила 820 студентів, яких ми розподілили у контрольну (404 особи) та експериментальну (416 осіб) групи.

Результати відповіді на запитання “Як Ви розумієте поняття: важковиховуваність, занедбаність, педагогічна занедбаність, девіантність” показали, що більшість студентів (42,7 % – по 175 студентів з КГ і з ЕГ) не мають чіткого розуміння поняття “педагогічної занедбаності”, тому не можуть виокремити його із ряду суміжних понять, а саме: “занедбаності”, “важковиховуваності”, “девіантності”. Лише 12,7 % студентів із КГ (52 особи) і 16,1 % респондентів ЕГ (66 осіб) виділяють найбільш правильний підхід до означених категорій. 44,6 % (183 особи) респондентів КГ та 41,2 % (169 осіб) ЕГ мають не правильні уявлення щодо означених категорій. З яких 1,3 % з КГ взагалі не дали відповіді на питання. Це є свідченням поверхових знань студентів про поняття “педагогічної занедбаності”.

Наведемо деякі приклади відповідей студентів (зазначені приклади викладені мовою оригіналу). “Важковиховуваність – це складні етапи виховання дитини, можливо через саму дитину, її складний характер (студентка Ю.П.); дитина з важким характером до якої педагог не має підходу (студентка В.Ю.). Занедбаність – це байдуже ставлення дитини до чогось, втрачені моменти виховання, втрата надії в себе (студентка Ю.П.); байдужість до розвитку і виховання дитини (студентка В.Ю.). Педагогічна занедбаність – це байдужість педагога до розвитку дитини, втрата педагогом рівноваги та контролю над собою (студентка Ю.П.); педагогічна байдужість до розвитку і виховання дітей яких педагог навчає (студентка В.Ю.). Девіантність – це певні можливі відхилення у дітей (студентка Ю.П.); важка поведінка дитини через деякі проблеми, або просто протест (студентка В.Ю.).”

Стосовно другого питання “У чому проявляється педагогічна занедбаність” студенти як КГ (86,3 %), так і ЕГ (85,6 %) помилково вбачають у провинні вчителів. Наприклад, відповіді звучали таким чином: “Мало уваги приділяють дітям” (Х.К., Б.О.), “У байдужості педагога до учнів і навчального процесу” (В.Ю., Х.С.), “У

поведінці педагога до дітей" (П.Ю., Ж.К.), "Малому приділені уваги відстаючим дітям" (Т.Ю.) тощо.

Прояви важковихованості, занедбаності, девіантності, розкриття якого пропонувалося у цьому самому питанні анкети, студенти ототожнювали один з одним, не спостерігалося чіткості у відповідях (34,1 % КГ – 140 осіб та 43,2 % ЕГ – 177 осіб).

Так, відповідаючи на поставлене запитання студентка Г.Ю. зазначила, що "важковихованість проявляється у неслухняності, впертості, розбещеності. Занедбаність проявляється у слабкості розвитку мови, письма. Педагогічна занедбаність проявляється у низькому розвитку знань. Девіантність проявляється у відхиленні у мові, зору, слуху".

Приведемо до прикладу відповіді студентів, які ми оцінювали як не правильні. П.Ю.: "Важковихованість проявляється в характері дитини, ставленні педагога до дитини і навпаки. Занедбаність проявляється у вихованні дитини, ставленні до всього оточуючого. Педагогічна занедбаність проявляється у поведінці педагога до дітей, його ставленні до розвитку дитини. Девіантність проявляється у поведінці дитини".

В.Ю.: "Важковихованість проявляється у поведінці учня. Занедбаність проявляється у байдужості педагога. Педагогічна занедбаність проявляється у байдужості педагога до учнів і навчального процесу. Девіантність проявляється у агресивності учня". Така кількість респондентів склала 52,2 % з КГ (214 осіб) та 42,4 % з ЕГ (174 особи).

Лише 13,7 % з КГ (56 осіб) та 14,4 % з ЕГ (59 осіб) змогли чітко визначити у чому проявляються зазначені види поведінки.

Більшість студентів (185 осіб з КГ та 207 осіб з ЕГ, відповідно 45,1% та 50,5%) правильно відповіли на третє запитання "Що, на Вашу думку, є чинником виникнення педагогічної занедбаності молодших школярів?", назвавши серед чинників навчання та виховання дитини у сім'ї (14,2 % з КГ та 15,8 % з ЕГ); педагогічну некомпетентність учителя (18,3 % з КГ та 19,4% з ЕГ); недосконалість навчально-виховного процесу (12,6 % з КГ, 15,3 % з ЕГ).

Однак, поруч з правильними твердженнями зустрічалися помилкові відповіді, що дають нам змогу зробити припущення про недостатність володіння інформацією студентами щодо означеної проблеми (34,4 % з КГ та 32,2 % з ЕГ). Наприклад, студентка В.Ю. поруч з недосконалістю навчально-виховного процесу чин-

ником виникнення педагогічної занедбаності вважає "не любов до своєї професії". Студентка П.Т. вказує на таку причину, як "не прихильність дитини до учителя або навпаки". 20,5 % респондентів з КГ (84 особи) та 17,3 % з ЕГ (71 особа) взагалі не відповіли на дане питання.

Наступні два питання стосувалися методів та прийомів педагогічної діяльності, відповіді на які викликали труднощі у студентів.

Проаналізувавши відповіді на питання "Які методи може використовувати вчитель для діагностики педагогічної занедбаності?", ми з'ясували, що студенти не розуміють сутність понять методу, знання яких вони отримують під час вивчення курсу "Педагогіки". Відповіді звучали таким чином: "індивідуальну роботу (заняття)", "існує багато методів, у тому числі і сучасні інтерактивні технології", "практичні заняття, домашні заняття", "усна відповідь учня", "зацікавленість навчання неординарним підходом до предмету", "підібрати особливі форми роботи", "спілкування" тощо. Така кількість респондентів склала 58,3 % (239 осіб) з КГ, 56,6 % (232 особи) з ЕГ.

Інші відповіді були такими: "бесіда, спілкування", "анкетування, інтерактивні методи", "тестування, методи дидактичної гри", "мозкова атака" і т.д. Не чіткість у відповідях, що спостерігається у 275 студентів (139 осіб з КГ та 136 - з ЕГ, відповідно 33,9 % та 33,2 %) ми пояснюємо поверховістю знань респондентів. Чіткість та розуміння сутності питання продемонстрували лише 74 студента (32 з КГ та 42 з ЕГ), що складає 18 % (7,8 % з КГ та 10,2 % з ЕГ).

П'яте питання "Які методи може використовувати вчитель для корекції педагогічної занедбаності?" показало досить низький рівень знань студентів. Відповіді студентів вказували на відсутність розуміння відповідальності та складності у подоланні занедбаності. Кількість респондентів, відповіді яких ми віднесли до низького рівня знань з даного питання становить 62,2% з КГ та 61,5% з ЕГ. Правильно зорієнтовані відповіді прослідковуються лише у 62 студентів, що становить 15,1 % (7,1% з КГ та 8% з ЕГ).

Маючи результати анкетування студентів щодо їх обізнаності з проблемами нами було визначено рівні розвитку когнітивного критерію готовності студентів до роботи з педагогічно занедбанними учнями (табл. 1).

Таблиця 1.

Рівні розвитку когнітивного критерію готовності студентів ВНЗ до роботи з педагогічно занедбанними учнями на констатувальному етапі дослідження, %

Високий		Рівні розвитку Середній		Низький	
КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
17,3	19,8	35,1	36,3	47,6	43,9

Таким чином, результати констатувального етапу дослідження вказують на низький рівень підготовки студентів до роботи з педагогічно занедбанними учнями.

З метою підвищення знань студентів з даної проблеми нами була розроблена експериментальна програма "Теорія та технології підготовки майбутніх учителів до роботи з педагогічно занедбанними учнями". Метою спецкурсу було ознайомити студентів з типовими проявами педагогічно занедбаних учнів, формами і методами роботи з важковиховуваними та педагогічно занедбанними учнями. На основі сформульованої мети нами було висунуто основні завдання спецкурсу, а саме:

- теоретичне розуміння особливостей занедбаних учнів та визначення основних причин виникнення педагогічної занедбаності;
- оволодіння формами та методами діагностики та корекції педагогічної занедбаності;
- розвиток у студентів пізнавальної активності та професійної майстерності.

На наш погляд, ефективність спецкурсу «Теорія та технології підготовки майбутніх учителів до роботи з педагогічно занедбанними учнями» у підготовці майбутніх фахівців буде успішним за наступних умов: використання творчих методів навчання; стимулювання активної роботи студентів на заняттях; розвитку у майбутніх фахівців професійної самостійності; застосування здобутих знань на практиці.

Зазначимо, що основним завданням впровадження експериментальної програми було надання знань з основ педагогічної занедбаності та методики роботи з ними.

З метою перевірки ефективності запропонованої програми на контрольному етапі використовувалася методика констатувального експерименту.

Динаміку розвитку когнітивного критерію готовності студентів ВНЗ до роботи з педагогічно занедбанними з урахуванням даних констатувального і формувального експериментів відображено у таблиці 2.

Таблиця 2.

Порівняльна таблиця рівнів розвитку когнітивного критерію готовності студентів ВНЗ до роботи з педагогічно занедбанними учнями, %

Рівні розвитку когнітивного критерію	КГ (410 осіб)		ЕГ (410 осіб)	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Високий	17,3	17,8	19,8	35,6
Середній	35,1	37,6	36,3	53,4
Низький	47,6	44,6	43,9	11

Отже, одержані на констатувальному етапі дослідження результати за визначенням нами когнітивним критерієм готовності студентів ВНЗ до роботи з педагогічно занедбаними учнями свідчать про низький рівень підготовки. Запропонована нами експериментальна програма "Теорія та технології підготовки майбутніх учителів до роботи з педагогічно занедбаними учнями" є однією з педагогічних умов щодо усунення прогалин у підготовці студентів

до даного виду діяльності. Результати формувального експерименту практично підтверджують доцільність використання розробленого нам спецкурсу.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у подальшому дослідженні даної проблеми та науковому обґрунтуванні моделі, яка буде сприяти підвищенню рівня підготовки майбутніх спеціалістів з педагогічно занедбаними учнями.

Література

1. Важковихованість: сутність, причини, реабілітація / за ред. О.М. Полякової. – Суми: Університетська книга, 2009. – 346 с.
2. Ігнатенко Н. Компетентнісно орієнтований підхід у системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи / Наталія Ігнатенко // Рідна школа, 2008. – № 10. – С.46-48
3. Коджеспірова Г.М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений [Текст] / Г.М. Коджеспірова, А.Ю. Коджеспіров. – М.: Академия, 2005. – 176 с.
4. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Раиса Викторовна Овчарова. – М., 2001. – 480 с.

Статья посвящена проблеме подготовки студентов ВНЗ к работе с педагогически запущенными учениками. Автор основной акцент делает на рассмотрении вопроса когнитивного критерия, как важной составляющей профессиональной подготовки в целом.

Ключевые слова: педагогическая запущенность, профессиональная подготовка, знание.

The author of the article has considered the issue of higher educational establishment students preparing to the work with the pedagogically neglected pupils. Much attention has been paid to the issue of cognitive criterion, as an important constituent of professional training on the whole.

Keywords: pedagogical neglect, professional training, knowledge.

УДК 37.013.42:316.613.434

ПОМИЛКИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ФАКТОР ВИНИКНЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Гайдамашко Ірина Аркадіївна
м.Тернопіль

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена необхідністю дослідження причин виникнення агресивної поведінки підлітків, зокрема помилок сімейного виховання, з метою визначення подальшої роботи з її профілактики та подолання. У статті проаналізовано вплив сімейного виховання на розвиток агресивності підлітків; охарактеризовано основні помилки сімейного виховання (фізичне покарання, крик, байдуже ставлення до агресивних проявів, необґрунтовані покарання, недостатня любов і увага з боку батьків, всюдозволеність та ін.). Визначення заохочення як позитивного методу виховання.

Ключові слова: сімейне виховання, агресивність, агресивна поведінка, фізичне покарання, заохочення.

Постановка проблеми. Становлення агресивної поведінки – це процес, в якому задіяні багато факторів, дослідження яких дає змогу окреслити подальшу роботу з її профілактики та подолання. Основним мікросоціальним чинником розвитку людини є сім'я, оскільки дає дитині первинну соціалізацію. Саме у сім'ї дитина засвоює форми та норми поведінки, на прикладі взаємодії між близькими вчиться будувати взаємовідносини з іншими людьми. Тому помилки у сімейних взаємовідносинах є одним із головних факторів виникнення агресивної поведінки підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У соціально-педагогічній та психологічній літературі на необхідність дослідження помилок сімейного виховання звертали увагу Ю. Азаров, А. Бандура, Л. Берковіц, Р. Берон, К. Бютнер, В. Лютій, Д. Річардсон, Р. Уолтерс та ін..

Мета статті – проаналізувати вплив сімейного виховання на розвиток агресивності підлітків та охарактеризувати основні помилки сімейного виховання.

Виклад основного матеріалу. Почуття любові людина пізнає у сім'ї. Лише у тут в людині пробуджуються позитивні соціальні зв'язки, що сприяє соціальній відповідальності та ідентифікації. Тільки той, хто навчиться любити своїх батьків, братів, сестер,

зможе пізніше так само полюбити колектив, і лише він зможе розглядати в ближніх своїх братів. Людське суспільство базується на любові і вірі, а все це виховується в сім'ї [15].

Так, на думку Р. Берона і Д. Річардсон, агресивні підлітки, як правило, виростають в сім'ях, де дистанція між дітьми і батьками велика, де мало цікавляться розвитком дітей, де не вистачає тепла і лагідності, відношення до проявів дитячої агресивності байдуже або поблажливе, де в якості дисциплінарних впливів замість піклування і терплячого пояснення надають перевагу силовим методам, особливо фізичним покаранням [4, с.93].

Привертає увагу точка зору Л. Берковіц, який стверджує, що значний вплив на виникнення агресії підлітків мають несприятливі умови, які створюють батьки, а саме: жорстоке ставлення, непослідовність виховних впливів, необґрунтовані покарання, відторгнення, недостатня любов і увага з боку батьків, байдужість тощо [3].

Як зазначає М. Щелгунов, при несприятливих умовах виховання (порушення емоційних зв'язків у сім'ї, відсутність педагогічної культури батьків, демонстрація аморальних поведінкових моделей) дратівливість дитини може призвести до розвитку агресивності. Вчений засуджує метод імперативної заборони, який, на його думку, не вбиває потребу дитини у діяльності, а лише змінює її напрям у бік асоціальних проявів [13, с.200].

Привертає увагу точка зору Д. Дріля про те, що поведінка індивіда є спадковою. Автор зазначає, що успадковані індивідом риси психіки не породжують злочинну поведінку, а лише збільшують вірогідність її виникнення при негативному впливі оточуючого середовища і відсутності оптимального виховання у сім'ї [7].

На думку В. Лютого, основними чинниками сімейного виховання, що сприяють формуванню девіантної поведінки дітей (зокрема, і агресивних проявів), є виховання в аморальній і конфліктній атмосфері, недостатній і некоректний педагогічний вплив, емоційна відчуженість дитини та жорстоке ставлення до неї. Автор виділяє чотири типи сімей, виховання в яких сприяє